

งานวิจัยและแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงเวลา ๑๕ ปี ที่ผ่านมา มีงานวิจัยหลายเรื่องที่มีนักศึกษาพฤติกรรมกรรรับฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชนทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ งานวิจัยบางเรื่องได้ทำการศึกษาเฉพาะกลุ่ม เช่น นักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู พนักงาน ข้าราชการ ตลอดจนถึงประชาชนทั่วไป

สำหรับพฤติกรรมกรรรับฟังวิทยุกระจายเสียงที่ได้ทำการวิจัยนั้น ได้แก่ความบ่อยครั้งในการรับฟังวิทยุ ช่วงเวลาที่รับฟัง การใช้เวลาในการรับฟังแต่ละครั้ง วิธีเปิดเครื่องรับวิทยุเพื่อเลือกฟังรายการ จุดมุ่งหมายของการรับฟัง สถานที่รับฟังเป็นประจำ ตลอดจนถึงสถานที่ที่รับฟังวิทยุ เป็นต้น ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย และเสนอรายงานออกมาในลักษณะที่สอดคล้องกันบ้าง และขัดแย้งกันบ้าง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะงานวิจัยแต่ละเรื่องได้ทำการศึกษาในพื้นที่และในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจจะทำการศึกษารื่องนี้ต่อไป จึงใคร่ประมวลเอาผลงานวิจัยดังกล่าวมาสรุปตามหมวดหมู่ของลักษณะพฤติกรรม เพื่อให้เกิดภาพรวม และช่วยให้มองเห็นทั้งส่วนที่สอดคล้องและแตกต่างกันในพฤติกรรมแต่ละด้านดังต่อไปนี้

ในด้านที่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการรับฟังวิทยุนี้ ได้มีผู้ทำการวิจัยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๔ คือ ปรัชชา วิหคโต, ชัยโรจน์ บุญญานุวัตร และนิคม ศรีนุเคราะห์ ซึ่งได้สรุปผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการรับฟังวิทยุไว้ดังนี้

ปรีชา วิหคโต^๑ ได้เสนอรายงานการวิจัยว่า ประชาชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายในการรับฟังวิทยุเพื่อความบันเทิงมากที่สุด รองลงมาเพื่อแก้เหงา

ชัยโรจน์ บุญญาวัตร^๒ ได้เสนอรายงานการวิจัยว่า ประชาชนในภาคกลางส่วนใหญ่ฟังวิทยุเพื่อความบันเทิงมากที่สุด ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของปรีชา วิหคโตที่ทำการศึกษาวิจัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่จุดมุ่งหมายในการรับฟังวิทยุของประชาชนในภาคกลางรองลงมา คือ เพื่อติดตามข่าว

ส่วนผู้วิจัยอีกรายหนึ่ง คือ นิคม ศรีนุเคราะห์^๓ ได้สรุปผลการวิจัยของเขาว่าประชาชนในภาคเหนือ ส่วนใหญ่ฟังวิทยุเพื่อติดตามข่าวมากที่สุด และรองลงมาเพื่อความบันเทิงซึ่งแตกต่างไปจากจุดมุ่งหมายในการรับฟังวิทยุของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง

สำหรับพฤติกรรมเกี่ยวกับการเปิดเครื่องรับวิทยุเพื่อเลือกฟังรายการนั้น ปรีชา วิหคโต^๔ ได้สรุปผลการวิจัยให้การศึกษาวิธีการเปิดเครื่องรับวิทยุเพื่อเลือกฟังรายการของประชาชน

^๑ปรีชา วิหคโต, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔

^๒ชัยโรจน์ บุญญาวัตร, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของประชาชนในภาคกลาง" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔

^๓นิคม ศรีนุเคราะห์, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของประชาชนในภาคเหนือ" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔

^๔ปรีชา วิหคโต, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ"

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ว่า ประชาชนในภาคดังกล่าวส่วนใหญ่ใช้วิธีเลือกจากรายการที่ได้ติดตามรับฟังเป็นประจำ และอีกวิธีหนึ่ง คือ หมุนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะพบรายการที่พอใจจะฟัง ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับการวิจัยของ นิคม ศรีนุเคราะห์ และ ชัยโรจน์ บุญฐานุวัตร ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ในปีเดียวกันแต่คนละพื้นที่ ซึ่งพบว่าประชาชนในภาคเหนือและภาคกลางส่วนใหญ่ใช้วิธีเลือกฟังรายการจากที่ได้ติดตามรับฟังเป็นประจำมากที่สุด รองลงมาใช้วิธีหมุนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะพบรายการที่พอใจจะฟัง

ส่วนพฤติกรรมทางด้านความบ่อยครั้งในการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชน นั้น มีงานวิจัยหลายเรื่องที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ^๑ ได้ทำการสำรวจลักษณะนิสัยการรับฟังวิทยุของประชาชนในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลทั่วประเทศ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๑๒ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่รับฟังวิทยุทุกวัน และสรุปว่าประชาชนนอกเขตเทศบาล รับฟังวิทยุบ่อยครั้งกว่าประชาชนในเขตเทศบาลในทุกภาคของประเทศ

ในปีเดียวกัน สำนักงานข่าวสารอเมริกัน ได้ทำการวิจัยเฉพาะประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สรุปผลการวิจัยว่า ประชาชนในภาคนี้ส่วนใหญ่รับฟังวิทยุกระจายเสียงทุกวัน เช่นเดียวกัน แต่ประชาชนในเขตเมืองรับฟังวิทยุบ่อยครั้งกว่าประชาชนในเขตชนบท ซึ่งตรงกันข้ามกับผลการวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ จุฑาทิพย์ บุญทรศณีย์^๒ ได้ทำการสำรวจความบ่อยครั้งในการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของครู ข้าราชการ ข้าราชการบำนาญ พนักงาน และนักศึกษา

^๑สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานผลการสำรวจวิทยุและโทรทัศน์ทั่วราชอาณาจักร
พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๑๒, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๒๕๑๒

^๒จุฑาทิพย์ บุญทรศณีย์, "ประชามติในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาประชาชน ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านการศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗

ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าว ส่วนใหญ่รับฟังวิทยุเป็นประจำทุกวัน

หลังจากนั้นอีก ๒ ปี คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ นิคม ศรีนุเคราะห์^๑ ชัยโรจน์ บุญญานุวัตร^๒ และปรีชา ริหคโต^๓ ได้ทำการสำรวจเรื่องนี้อีก โดยแยกกันสำรวจคนละภาค ภูมิภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการสำรวจรายงานออกมาตรงกัน คือ ประชาชนทั้งสามภาค ส่วนใหญ่รับฟังวิทยุทุกวัน และนอกจากนั้นในปีเดียวกัน รุจิ เรข สพฤกศลสันติ^๔ ได้สำรวจความบ่อดกั้งในการรับฟังวิทยุของประชาชนในจังหวัดชลบุรี ก็ได้คำตอบเช่นเดียวกันคือ ประชาชนในจังหวัดชลบุรีส่วนใหญ่ฟังวิทยุทุกวัน

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ บำรุง สุขพรรณ^๕ ได้ทำการวิจัยที่ตำบลป่าซาง อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยคนอื่น ๆ คือ พบว่าประชาชนในตำบลป่าซาง ร้อยละ ๘๘.๖๗ ฟังวิทยุทุกวัน จึงเป็นที่น่าสังเกตอย่างชัดเจนว่า ประชาชนส่วนใหญ่รับฟังวิทยุทุกวัน นับว่าสื่อวิทยุสามารถเข้าถึงประชาชนได้ดียิ่งกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ

^๑นิคม ศรีนุเคราะห์, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาประชาชนในภาคเหนือ"

^๒ชัยโรจน์ บุญญานุวัตร, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของประชาชนในภาคกลาง"

^๓ปรีชา ริหคโต, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ"

^๔รุจิ เรข สพฤกศลสันติ, "การศึกษาความต้องการในด้านเนื้อหาของรายการวิทยุเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ในจังหวัดชลบุรี"

^๕บำรุง สุขพรรณ, "พฤติกรรมกรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและผลต่อการพัฒนาชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุกระจายเสียงกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ จังหวัดเชียงราย" สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๒๒

ช่วงเวลาในการรับฟังวิถุของประชาชน นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง
ที่นักวิจัยให้ความสนใจ คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จนถึง ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยว
กับช่วงเวลาในการรับฟังวิถุของประชาชนหลายราย อาทิเช่น ประจักษ์ สุกประเสริฐ^๑ (๒๕๑๐)
สำนักงานสถิติแห่งชาติ^๒ (๒๕๑๑ - ๒๕๑๒) ไพพร เล็กอุทัย^๓ (๒๕๑๓) จุฑาทิพย์ บุญทรศณีย์^๔
(๒๕๑๗) คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^๕ (๒๕๑๘) นิคม ศรีนุเคราะห์^๖ (๒๕๑๙)
ปรีชา วิหคโต^๗ (๒๕๑๙) ชัยโรจน์ บุญญานุวัตร^๘ (๒๕๑๙)

^๑ประจักษ์ สุกประเสริฐ, "การสำรวจการรับฟังวิถุกระจายเสียงของนิสิตจุฬา"
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๑๐

^๒สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานผลการสำรวจวิถุและโทรทัศน์ที่วราชอาณา
จักร พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๑๒

^๓ไพพร เล็กอุทัย, "การสำรวจรายการการศึกษาทางวิถุกระจายเสียงในจังหวัด
พระนคร" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๒

^๔จุฑาทิพย์ บุญทรศณีย์, "ประชามติในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการวิถุ
กระจายเสียงเพื่อการศึกษาประชาชน ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา"

^๕จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์. "สื่อสารมวลชนกับการวางแผนครอบ
ครว" กรุงเทพฯ โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘

^๖นิคม ศรีนุเคราะห์, "ความต้องการรายการวิถุกระจายเสียงสำหรับการศึกษา
ของประชาชนในภาคเหนือ"

^๗ปรีชา วิหคโต, "ความต้องการรายการวิถุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของ
ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ"

^๘ชัยโรจน์ บุญญานุวัตร, "ความต้องการรายการวิถุกระจายเสียงสำหรับการศึกษา
ของประชาชนในภาคกลาง"

เกศรินทร์ สุทธิไสย^๑ (๒๔๒๐) บำรุง สุขพรรณ^๒ (๒๔๒๒) และพรณี วิชากรกุล^๓ (๒๔๒๒) ผลจากการวิจัยปรากฏออกมาสอดคล้องกัน คือ พบว่าช่วงเวลาที่ประชาชนรับฟังวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด ได้แก่เวลาระหว่าง ๑๘.๐๐ - ๒๑.๐๐ น. และรองลงมาเป็นช่วงเวลาระหว่าง ๐๖.๐๐ - ๐๘.๐๐ น.

สำหรับผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้เวลาในการรับฟังวิทยุติดต่อกันแต่ละครั้งนั้น จุฑาทิพย์ บุญยทรรศณีย์^๔ (๒๔๑๗) รุจิเรข สพฤกษ์สันติ^๕ (๒๔๑๘) คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^๖ (๒๔๒๐) ได้สรุปผลการวิจัยสอดคล้องกันว่า ประชาชนส่วนใหญ่ใช้เวลารับฟังวิทยุติดต่อกันแต่ละครั้ง ประมาณ ๓๐ - ๖๐ นาที

^๑ เกศรินทร์ สุทธิไสย, "พฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงและผลต่อการพัฒนาชนบท....." ภาคการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน การสำรวจทางสังคม ณ อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐

^๒ บำรุง สุขพรรณ, "พฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงและผลต่อการพัฒนาชนบท....."

^๓ พรณี วิชากรกุล, "การศึกษานโยบายของสื่อมวลชนต่อการศึกษานักเรียน"

^๔ จุฑาทิพย์ บุญยทรรศณีย์, "ประชามติในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาประชาชน ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา"

^๕ รุจิเรข สพฤกษ์สันติ, "การศึกษานโยบายของสื่อมวลชนต่อการศึกษานักเรียนเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ในจังหวัดชลบุรี"

^๖ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์. "การสำรวจผู้ฟังและการรับฟังสถานีวิทยุจุฬาฯ" กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐

ส่วนรายการที่ประชาชนส่วนใหญ่รับฟัง เป็นประจํา นั้น จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ^๑ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๑๒ พบว่าประชาชนในเขตเทศบาลส่วนใหญ่รับฟังรายการเพลงไทยสากลมากที่สุด รองลงมาคือ รายการข่าวในประเทศ ข่าวต่างประเทศ ละครวิทยุ และเพลงลูกทุ่งตามลำดับ แต่ประชาชนนอกเขตเทศบาลส่วนใหญ่รับฟังรายการเพลงลูกทุ่งมากที่สุด รองลงมาเป็นรายการข่าวในประเทศ ละครวิทยุ ข่าวต่างประเทศ รายการส่งเสริมการเกษตร ศาสนา และเพลงสากลตามลำดับ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๓ ไพพร เล็กอุทัย^๒ ได้วิจัยพบว่า รายการที่ครูและนักเรียนรับฟัง เป็นประจำมากที่สุดคือ ข่าวและสารคดีส่งเสริมความรู้

หลังจากนั้นอีกประมาณ ๔ ปี คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ จุฑาทิพย์ บุญทรศณีย์^๓ ได้สำรวจรายการที่ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครรับฟังมากที่สุด ปรากฏว่าประชาชนส่วนใหญ่รับฟังข่าวมากที่สุด รองลงมาเป็นรายการสารคดี และบทความเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ ซึ่งใกล้เคียงกับที่ ไพพร เล็กอุทัย ได้วิจัยไว้ และในปีเดียวกัน สุรชาติ ติมานนท์^๔ ได้สำรวจพบว่าข่าวประวัตทะเลส่วนใหญ่รับฟังข่าว เป็นประจำมากที่สุด รองลงมาเป็นรายการเกี่ยวกับการประมง และเพลงลูกทุ่งตามลำดับ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ ปรีชา วิหคโต^๕ วิจัยพบว่าประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่รับฟังรายการข่าวในประเทศและข่าวท้องถิ่นมากที่สุด รองลงมาเป็นรายการทางการเมือง การส่งเสริมอาชีพ เพลงลูกทุ่ง เพลงไทยสากล และละครวิทยุตามลำดับ

^๑สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. "รายงานผลการสำรวจวิทยุและโทรทัศน์ทั่วราชอาณาจักร"

จักร"

^๒ไพพร เล็กอุทัย, "การสำรวจรายการการศึกษาทางวิทยุกระจายเสียง....."

^๓จุฑาทิพย์ บุญทรศณีย์, "ประชามติในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการวิทยุ...."

^๔สุรชาติ ติมานนท์, "ความต้องการของชาวประมงทะเลเกี่ยวกับรายวิทยุ...."

^๕ปรีชา วิหคโต, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาร...."

ในปีเดียวกัน นิคม ศรีนุเคราะห์^๑ ได้ทำการวิจัยเรื่องเดียวกันในภาคเหนือ พบว่าประชาชนในภาคนี้ส่วนใหญ่ชอบฟังข่าวในประเทศเป็นประจํามากที่สุด รองลงมาเป็นข่าวพยากรณ์อากาศ สำหรับรายการสารคดีนั้น ประชาชนในภาคนี้โอส่วนใหญ่ชอบฟังรายการเกี่ยวกับการเมือง รายการบันเทิงชอบฟังเพลงลูกทุ่งมากที่สุด ส่วนรายการประเภทส่งเสริมอาชีพ ชอบรายการเกี่ยวกับการรกรกสิกรรมและเลี้ยงสัตว์

สำหรับประชาชนในภาคกลางนั้น ชัยโรจน์ บุญนุวัตร^๒ ได้สำรวจพบว่า ส่วนใหญ่รับฟังข่าวในประเทศมากที่สุด รองลงมาเป็นรายการพยากรณ์อากาศ ข่าวท้องถิ่น เพลงลูกทุ่ง เพลงไทยสากล และละครวิทยุตามลำดับ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เกศรินทร์ สุทธิไสย^๓ ได้สำรวจพบว่า ชาวชนบทในอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่ชอบฟังรายการข่าวมากที่สุด รองลงมาเป็นรายการบันเทิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพลงลูกทุ่ง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของกองวิจัยการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^๔ ซึ่งวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ชอบฟังข่าวเป็นประจํามากที่สุด รองลงมาเป็นรายการบันเทิง

หลังจากนั้น บำรุง สุขพรรณ^๕ ได้วิจัยใน พ.ศ. ๒๕๒๒ พบว่าชาวบ้านตำบลป่าเมรุ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ชอบฟังรายการบันเทิงเป็นประจํามากที่สุด ซึ่งได้แก่ เพลง-

^๑นิคม ศรีนุเคราะห์, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

^๒ชัยโรจน์ บุญนุวัตร, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

^๓เกศรินทร์ สุทธิไสย, "พฤติกรรมการสื่อสารในชนบท..."

^๔คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. กองวิจัยการศึกษา, "การศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นต่อการศึกษานักเรียนของชาวบ้าน" สำนักนายกรัฐมนตรปี ๒๕๒๑

^๕บำรุง สุขพรรณ, "พฤติกรรมการรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและผลต่อพัฒนาชนบท..."

สำหรับความต้องการเกี่ยวกับรายการวิทยุเพื่อการศึกษา นั้น สุรชาติ ติมานนท์^๑ ได้ทำการสำรวจความต้องการของชาวประมงทะเล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำให้ทราบว่า ชาวประมงทะเลส่วนใหญ่ต้องการความรู้เกี่ยวกับกิจการประมง เพื่อพัฒนาอาชีพของตนมากกว่าความรู้ด้านอื่น ๆ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ นิคม ศรีนุเคราะห์^๒ และปรีชา วิหคโต^๓ วิจัยพบว่า ประชาชนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องการรายการวิทยุที่ให้ความรู้ทั้งด้านการกสิกรรม และการเลี้ยงสัตว์ เป็นส่วนใหญ่ และในปีเดียวกัน ชัยโรจน์ บุญญาวัตร^๔ สำรวจพบว่าประชาชนในภาคกลางส่วนใหญ่ต้องการให้เพิ่มรายการส่งเสริมความรู้ด้านศิลปะ และวัฒนธรรมให้มากขึ้น ซึ่งเป็นความต้องการค่อนข้างละเอียดและแตกต่างไปจากประชาชนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา^๕ (ปัจจุบันยกฐานะเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน) กระทรวงศึกษาธิการ ได้ศึกษาสภาพการรับข่าวสารทางวิทยุของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าประชาชนในจังหวัดนี้ส่วนใหญ่ต้องการความรู้เกี่ยวกับการเกษตร เช่น การเลี้ยงสัตว์ปีก การเพาะเห็ดฟาง การเลี้ยงไหม สำหรับรายการด้านสุขภาพอนามัย ต้องการความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพทั่ว ๆ ไป การเตรียมอาหารสำหรับคนชรา การป้องกันโรคอาหารเป็นพิษ ส่วนในด้านกฎหมายต้องการความรู้เกี่ยวกับการรับมรดก พิณัยกรรม ครอบครัว การกู้ยืม การซื้อขาย การป้องกันตนเองและทรัพย์สิน

^๑สุรชาติ ติมานนท์, "ความต้องการของชาวประมงทะเลเกี่ยวกับรายการวิทยุ..."

^๒นิคม ศรีนุเคราะห์, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

^๓ปรีชา วิหคโต, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

^๔ชัยโรจน์ บุญญาวัตร, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

^๕สามัญศึกษา, กรม. กองการศึกษาผู้ใหญ่, "การศึกษาสภาพความเป็นอยู่ ความสนใจ และการรับฟังข่าวสารและไปรษณีย์ของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ปี ๒๕๑๙"

ส่วนความต้องการในรูปแบบและวิธีเสนอรายการนั้น จากการตรวจสอบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าผู้ศึกษาในเรื่องนี้น้อยมาก แต่ที่รวบรวมได้มีผลการวิจัยของ จุราทิพย์ บุญทรศณีย์^๑ ที่ทำไว้เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ซึ่งรายงานไว้ว่าประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ต้องการฟังรายการวิทยุที่เสนอในรูปแบบของการสนทนาและสัมภาษณ์มากที่สุด รองลงมาเป็นรายการอภิปราย และ สุรชาติ ทิมานนท์^๒ ได้เสนอผลการวิจัยในปีเดียวกันว่า ชาวประมงทะเลส่วนใหญ่ต้องการให้ทางสถานีวิทยุเสนอรายการหลาย ๆ แบบ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของเนื้อหา โดยมีได้ระบุว่าต้องการให้จัดรายการในรูปแบบใด หรือชอบรายการที่จัดในรูปแบบไหนโดยเฉพาะ

นอกจากนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ บำรุง สุขพรรณ^๓ ได้วิจัยพบว่า ชาวชนบทในตำบลป่าข้าง อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย ชอบฟังรายการ "ลูกทุ่งที่รัก" ของสถานีวิทยุกระจายเสียง กรป. กลาง จังหวัดเชียงรายมากที่สุด รายการนี้กระจายเสียงครั้งละ ๓๐ นาที เป็นลักษณะรายการพูดคุย มีการสอดแทรกข่าวลงในรายการเพลงลูกทุ่ง และรองลงมาเป็นรายการ "คนคอยผอมข้าว" กระจายเสียงครั้งละ ๓๐ นาที ซึ่งเสนอในรูปแบบรายการพูดคุยในลักษณะที่เป็นกันเองกับผู้ฟัง โดยเสนอข่าวเป็นหลัก สอดแทรกด้วยสงครามจิตวิทยา ถัดมาก็เป็นรายการ "อุ้งมือเมืองเรื่องข้าว" เป็นรายการที่เสนอในลักษณะพูดคุยเช่นเดียวกัน แต่ใช้ภาษาท้องถิ่น

สำหรับความต้องการด้านความยาวของรายการนั้น ปรีชา วิชาโต^๔ ชัยโรจน์ บุญญานุวัตร^๕ และนิคม ศรีนุเคราะห์^๖ ได้สรุปผลการวิจัยที่ได้ทำในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

^๑ จุราทิพย์ บุญทรศณีย์, "ประชาชนดีในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการวิทยุ..."

^๒ สุรชาติ ทิมานนท์, "ความต้องการของชาวประมงทะเลเกี่ยวกับรายการวิทยุ..."

^๓ บำรุง สุขพรรณ, "พฤติกรรมการรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและ..."

^๔ ปรีชา วิชาโต, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

^๕ ชัยโรจน์ บุญญานุวัตร, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

^๖ นิคม ศรีนุเคราะห์, "ความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียง..."

ได้สรุปผลการวิจัยที่ได้ทำในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือว่า ประชาชนทั้งสามภาคส่วนใหญ่ต้องการให้จัดรายการโดยใช้เวลาแต่ละครั้งไม่เกิน ๑ ชั่วโมง สำหรับรายการหนึ่ง ๆ

ส่วนการศึกษาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางด้านเพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมกับการรับฟังวิทยุนั้น เกศรินทร์ สุทธิไสย^๑ ได้ทำการวิจัยในเขตอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง สรุปว่า เพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียง แต่อย่างใด เป็นที่น่าสังเกตว่า เป็นข้อสรุปเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความบ่อยครั้งในการรับฟังวิทยุเพียงด้านเดียวเท่านั้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เวทย์ ธโนปจัย^๒ ได้ศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับสื่อมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมืองและชนบท พบว่า มีปัจจัยที่สำคัญหลายประการที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมในการสื่อสารของบุคคล ซึ่งได้แก่ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยด้านจิตวิทยา โดยสรุปว่า ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ไม่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน กล่าวคือ การกระจายของประชากรในแต่ละภูมิภาคและความแตกต่างในด้านอาชีพของประชากร ไม่มีผลโดยตรงต่อการเปิดรับสื่อมวลชน สำหรับปัจจัยด้านประชากรนั้น การเปิดรับสื่อมวลชนประเภทอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ และโทรทัศน์ มีลักษณะแตกต่างกันระหว่างผู้รับใช้ในชนบทและในเมือง คือ การเปิดรับจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้นในชนบท แต่ในเขตเมืองจะมีจำนวนลดลง

^๑ เกศรินทร์ สุทธิไสย, "พฤติกรรมการสื่อสารในชนบท การสำรวจทางสังคม ณ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง..."

^๒ เวทย์ ธโนปจัย, "การศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมืองและชนบท" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๖

ตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น ส่วนปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า กลุ่มอาชีพที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ ต่ำกว่า จะมีการเปิดรับสื่อวิทยุมากกว่ากลุ่มอาชีพที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องนั้น โรเจอร์ และ เซฟนิง (Rogers & Svenning) ได้ศึกษาสังคมชาวนาในโคลอมเบีย พบว่า ปัจจัยหลายอย่างที่มีผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารของชาวนาโคลอมเบีย เช่น

๑) การอ่านออกเขียนได้ จากการศึกษาพบว่าผู้ที่อ่านออกเขียนได้มีความสนใจในการฟังวิทยุเป็น ๒ เท่าของผู้ที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้

๒) การศึกษา เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับองค์ประกอบของการอ่านออกเขียนได้ การศึกษาเป็นสิ่งสนับสนุนหรือกระตุ้นให้เปิดรับสื่อมวลชนได้ง่ายขึ้น

๓) อายุ จากการศึกษาในกลุ่มชาวนาในโคลอมเบีย พบว่า กลุ่มชาวนาที่มีอายุน้อย จะมีความสนใจสื่อมวลชนสูง ในขณะที่ผู้สูงอายุจะมีความสนใจในสื่อมวลชนต่ำ

ทั้งหมดนี้เป็นผลงานการวิจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงและความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผลการวิจัยในหลายประเด็นที่สอดคล้องลงรอยกัน แต่มีหลายประเด็นเช่นเดียวกันที่ยังมีความขัดแย้งและไม่สามารถสรุปได้ หากรัฐบาลประสงค์จะใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงในการให้การศึกษาแก่ประชาชนให้สัมฤทธิ์ผลตามแนวนโยบายที่ได้แถลงไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างแท้จริงแล้ว รัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในเรื่องนี้ จำเป็นจะต้องศึกษาให้ได้คำตอบที่กระจ่างชัดเกี่ยวกับพฤติกรรม ความต้องการ ความสนใจ และสภาพปัญหาของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้สามารถผลิตรายการและจัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนทุกกลุ่มมากที่สุด

การสื่อสารมวลชน

(Mass Communication)

ความหมายหรือคำนิยาม

"การสื่อสารมวลชน หมายถึง วิธีการทุกชนิดในการที่จะถ่ายทอดสารโดยผ่านสื่อที่สามารถถึงคนจำนวนมากในเวลาเดียวกัน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เป็นต้น"^๑

ธรรมชาติและหน้าที่ของสื่อมวลชน

โรเจอร์และชูเมเคอร์^๒ (Rogers & Shoemaker) ได้อธิบายถึงธรรมชาติของสื่อมวลชนไว้ดังนี้

๑. สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงผู้รับสารเป็นจำนวนมากได้รวดเร็ว
๒. สื่อมวลชนสามารถในการกระจายข่าวสารและให้ความรู้
๓. สื่อมวลชนมีความสามารถในการเปลี่ยนทัศนคติ หากทัศนคติที่มีอยู่ไม่มั่นคง

^๑ พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ "สื่อมวลชนคืออะไร" ปาฐกถาที่ทรงแสดงในการสัมมนาสื่อมวลชน ณ ศาลาสันติธรรม วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ ลงพิมพ์ในหนังสือสัมมนาปัญหาการสอนสื่อมวลชนในประเทศไทย กรุงเทพฯ: สหนิตรกรวารพิมพ์ ๒๕๑๖

^๒ Everette M. Rogers and F. Floyd Shoemaker, Communication of Innovations, (New York : Free Press, 1971) p. 252.

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนั้น เดนิส แม็คควัวร์* (Denis Mcquair) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะ
๗ ประการของการสื่อสารมวลชนไว้ดังต่อไปนี้ คือ

๑. การสื่อสารมวลชนจำเป็นจะต้องจัดเป็นรูปองค์การ มีการแบ่งงานกันทำ
๒. การสื่อสารมวลชนมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งสารไปยังผู้รับสารเป็นจำนวนมาก
ในเวลาเดียวกัน โดยอาศัยเทคนิคและวิธีการทั้งด้านการผลิตสารและการส่งสาร
๓. การสื่อสารมวลชนเป็นกิจกรรมสาธารณะ เนื้อหาของสารเป็นที่เปิดเผย
๔. ผู้รับสารประกอบด้วยบุคคลหลายประเภท มีอาชีพ ระดับการศึกษา ฐานะ
เศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน
๕. การสื่อสารมวลชนสามารถเข้าถึงกลุ่มคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ถึง
แม้ผู้ส่งสารและผู้รับสารอยู่ห่างไกลกัน
๖. ผู้ส่งสารกับผู้รับสารไม่รู้สึกร่วมกันโดยส่วนตัว
๗. ผู้รับสารมีลักษณะเป็นกลุ่มที่แน่นชัด เช่น กลุ่มผู้ฟังวิทยุ กลุ่มผู้ชมโทรทัศน์
 เป็นต้น แต่ละกลุ่ม ประกอบด้วยเพศชาย หญิง ซึ่งมีอายุแตกต่างกัน

สำหรับหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้น วิลเบอร์ ชแรมม์^๒ (Wilbur Schramm) นัก
นิเทศศาสตร์ชาวอเมริกันผู้มีชื่อเสียงเด่น ได้กล่าวถึงหน้าที่สื่อมวลชนไว้ดังนี้

* Denis Mcquair, Towards a Sociology of Mass Communication,
(London : Collier - Macmillan Publisher, 1969) p. 1 - 10.

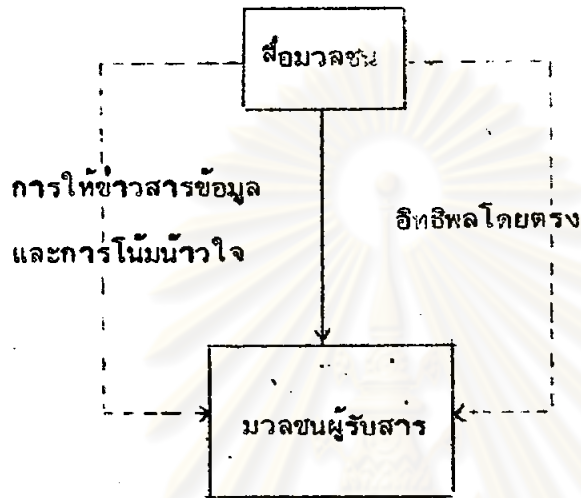
^๒ Wilbur Schramm, Mass media and National Development,
(Standard University Press : 1964) p. 254.

๑. ทำหน้าที่เหมือนยามที่คอยรายงานข่าวความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
๒. ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสำหรับกรรไกรโต้แย้งทางความคิด เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถมีมติร่วมกัน และสามารถร่วมกันตัดสินใจต่าง ๆ ของสังคมได้
๓. ทำหน้าที่เป็นเสมือนครู ให้ความรู้แก่ประชาชน และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกใหม่ด้วย
๔. ทำหน้าที่ในการให้ความบันเทิง เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดของประชาชน
๕. ทำหน้าที่ในการให้บริการทางธุรกิจแก่สังคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

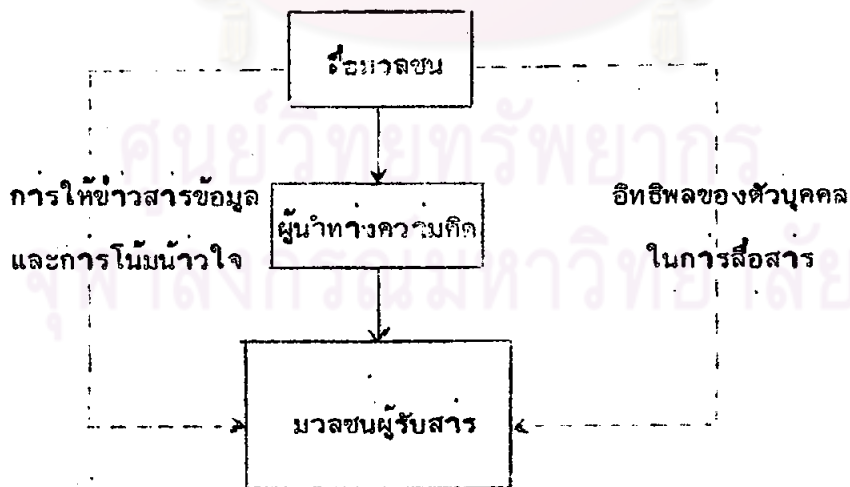
รูปจำลองของการสื่อสารมวลชน (Mass Communication Models)

๑. รูปจำลองแบบเข็มฉีดยา (Hypodomic - Needle Model)

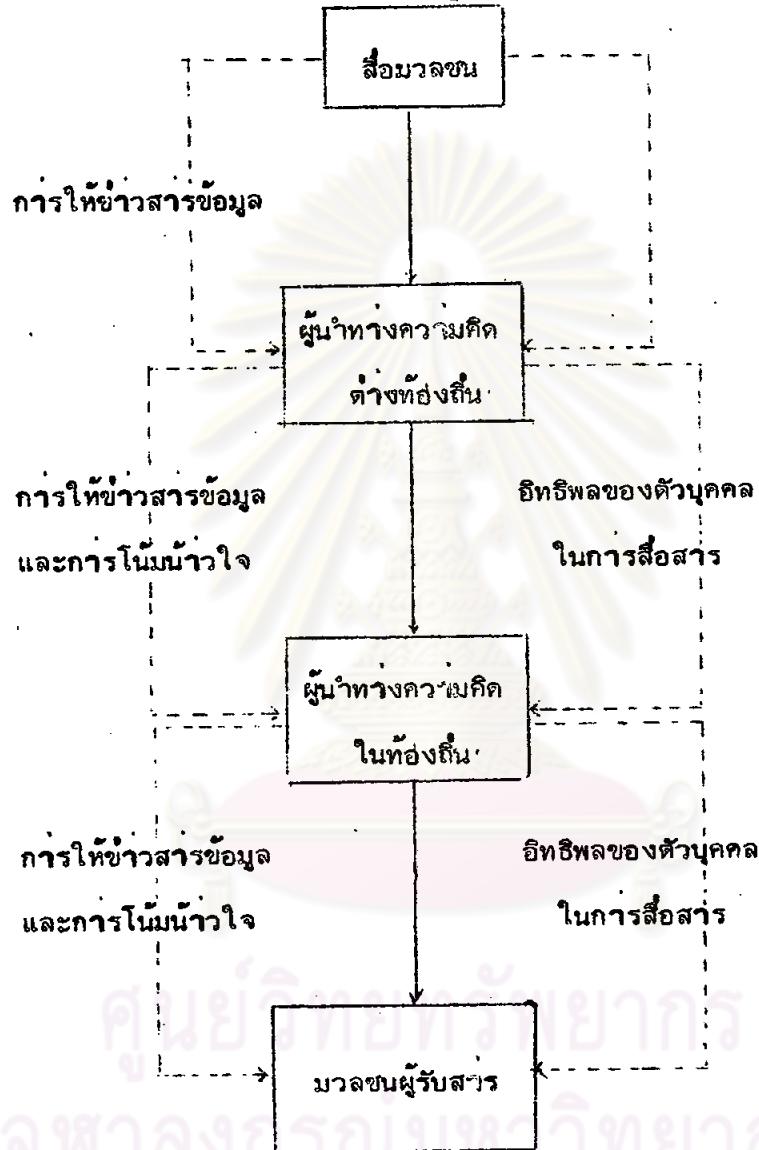
รูปจำลองแบบเข็มฉีดยา เป็นลักษณะการส่งสารผ่านสื่อมวลชนไปยังผู้รับสารโดยตรง

๒. รูปจำลองแบบสองขั้นตอน (Two - Step Flow Model of Mass Communication)

รูปจำลองการสื่อสารมวลชนแบบสองขั้นตอน ผู้ส่งสารได้ส่งสารผ่านสื่อมวลชนไปยังผู้นำทางความคิด แล้วผู้นำทางความคิดจะถ่ายทอดสารดังกล่าวต่อไปยังผู้รับสารอีกทอดหนึ่ง

๓. รูปจำลองแบบหลายขั้นตอน (Multi - Stop Flow Model of Mass Communication)

รูปจำลองแบบหลายขั้นตอนนี้ แสดงการไหลของสารและความเกี่ยวพันในการสื่อสารระหว่างผู้นำทางความคิดในท้องถิ่นกับต่างท้องถิ่น และระหว่างผู้นำทางความคิดในท้องถิ่นกับมวลชนผู้รับสาร ซึ่งมีอิทธิพลต่อเนืองกันเป็นทอด ๆ

เปรียบเทียบคุณสมบัติของสื่อมวลชนกับสื่อบุคคล^๑

โรเจอร์และ เซพนิง (Rogers & Svenning) ได้เปรียบเทียบคุณสมบัติของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลไว้ดังนี้

<u>คุณสมบัติในการสื่อสาร</u>	<u>สื่อมวลชน</u>	<u>สื่อบุคคล</u>
๑. ลักษณะของการสื่อสาร	ทางเดียว	สองทาง
๒. ความรวดเร็วในการเผยแพร่ไปสู่คนจำนวนมาก	เร็ว	ช้า
๓. ความถูกต้องของข่าวสารเมื่อเผยแพร่ไปสู่คนจำนวนมาก	สูง	ต่ำ
๔. ความสามารถในการเลือกผู้รับสาร	ต่ำ	สูง
๕. ความสามารถในการจัดการเลือกรับสารของผู้รับสาร	ต่ำ	สูง
๖. ปริมาณของการย้อนกลับ	ต่ำ	สูง
๗. ประสิทธิภาพ	เพิ่มพูนความรู้	เปลี่ยนทัศนคติ

โรเจอร์และ เซพนิง (Rogers & Svenning) กล่าวว่า "เมื่อใช้สื่อทั้งสองร่วมกันเพื่อส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกันแล้ว สื่อมวลชนและสื่อบุคคลจะเป็นพลังอันสำคัญในกระบวนการพัฒนาสังคม"

๑ ประมะ สตะ เวทิน, หน่วยเคลื่อนที่: รูปหนึ่งของการประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลไทย, นิเทศสาร ๗ (กันยายน ๒๕๒๑) หน้า ๓๗.

แนวคิดในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาประเทศ

นอกเหนือจากหน้าที่ซึ่งสื่อมวลชนทั่วไปได้กระทำอยู่ คือ การเสนอข่าวสารและข้อเท็จจริง ตลอดจนการให้สารระดับเชิงแก่สาธารณชนแล้ว สื่อมวลชนในประเทศกำลังพัฒนาควรเน้นจุดประสงค์สำคัญ ในการทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนด้วย ซึ่งภารกิจสำคัญนี้จะเป็นตัวเร่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เคยเป็นไปอย่างช้า ๆ ให้รวดเร็วขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพของประชากร จะต้องทำควบคู่กันไป ทั้งการฝึกฝึกอบรมทักษะ และการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ ซึ่งเป็นทัศนคติที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์หรือช่วยในการผลิต หมายถึง ทัศนคติที่อำนวยให้เกิดความร่วมมือ โดยเฉพาะในระยะยาวสำหรับความพยายามของชาติ ซึ่งเชื้อต่อการนำนวัตกรรมมาใช้ในการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการพัฒนา^๑

บทบาทของวิทยุกระจายเสียงต่อการพัฒนาประเทศ^๒

ในสังคมกำลังพัฒนาอย่างเช่นประเทศไทยนั้น สื่อมวลชนอันได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนคนไทยได้มากที่สุด ในท้องที่ซึ่งสื่อชนิดอื่นไม่สามารถเข้าไปถึง คลื่นวิทยุสามารถเข้าไปถึงได้ อีกทั้งเครื่องรับวิทยุมีราคาไม่แพงเกินกำลังที่คนทั่วไปจะซื้อไว้ เป็นกรรมสิทธิ์ ผลจากการสำรวจด้านสื่อสารมวลชนโดยส่วนใหญ่ยืนยันว่า วิทยุเป็นที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือมากกว่าสื่อชนิดใด ๆ

^๑ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, สื่อมวลชนกับสังคมและการพัฒนา, นิเทศสาร

๖ (ตุลาคม ๒๕๒๑) หน้า ๘๗ - ๘๘.

^๒ จุมพล รอดคำดี, บทบาทของสื่อวิทยุกระจายเสียงต่อการพัฒนาประเทศ,

เอกสารโรเนียว คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๒

ดังนั้น วิทยุกระจายเสียงจึงควรมีบทบาทและหน้าที่ต่อการพัฒนาประเทศดังต่อไปนี้

๑. หน้าที่และบทบาทในการเป็นสื่อเพื่อให้นักศึกษาแก่ประชาชน เนื่องจากในการพัฒนาประเทศนั้น จะต้องเริ่มต้นพัฒนาจุดแรกที่ตัวบุคคลในสังคมเสียก่อน นั่นคือ จะต้องให้นักศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน วิทยุกระจายเสียงจะเป็นสื่อในการขยายทัศนคติ ส่งเสริมความรู้ และเพิ่มพูนทักษะให้แก่ประชาชนในหลาย ๆ ด้าน เช่น การส่งเสริมพัฒนาอาชีพ แนะนำประชาชนให้ประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัด และอัตราแห่งตน แนะนำแนวทางใหม่ ๆ ในการพัฒนาอาชีพให้ก้าวหน้า

๒. หน้าที่และบทบาทในการเป็นสื่อเพื่อระดมกำลังของสังคม เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง เป็นสายใยเชื่อมโยงระหว่างผู้บริหารประเทศกับประชาชน เพื่อก่อให้เกิดการกระตุ้น การตื่นตัว เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ เสริมสร้างความเข้าใจและความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคม

๓. ทำหน้าที่และบทบาทในการเป็นสื่อเพื่อการแสวงหาเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมของสังคม ประเทศไทยเป็นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมจึงมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ค่านิยมจึงไม่หยุดนิ่ง ซึ่งส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงมีผลมาจากสื่อมวลชน วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ นับว่ามีส่วนสำคัญในการสร้างแม่แบบทางวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบัน กล่าวคือ ประชาชนจะเรียนรู้และมีพฤติกรรมเลียนแบบจากสิ่งที่ได้ยินได้เห็น ดังนั้น หน้าที่ของวิทยุกระจายเสียงก็คือ จะต้องพยายามรักษาและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรม พร้อมกันนั้น อาจทำหน้าที่ในการปรับหรือประสานระหว่างวัฒนธรรมเดิม และวัฒนธรรมใหม่ เพื่อความสอดคล้องภายในสังคม

จึงประจักษ์ชัดแล้วว่า วิทยุกระจายเสียงนั้น เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการช่วยเหลือให้สังคมพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปสู่ความก้าวหน้า ทั้งในระบบการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงการเกษตร การเสริมสร้างอุตสาหกรรม การปรับปรุงการศึกษาและการสาธารณสุข รวมทั้งการรณรงค์เพื่อการวางแผนครอบครัว สื่อมวลชน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุกระจายเสียง จะเข้าไปมีบทบาทในการทำให้ความพยายามเหล่านั้นบรรลุผลสำเร็จได้

ยุทธวิธีการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อการพัฒนาประเทศ

การนำเอาสื่อวิทยุกระจายเสียงมาใช้เพื่อสนับสนุนงานพัฒนาประเทศจะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับยุทธวิธีการใช้เป็นประการสำคัญ การเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งย่อมต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในด้านกลุ่มเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. การใช้วิทยุกระจายเสียงแบบเปิด (Open Broadcasting)

การใช้รายการวิทยุกระจายเสียงแบบเปิด หมายถึง รายการวิทยุที่จัดขึ้นในลักษณะทั่ว ๆ ไป ดังที่ได้กระทำอยู่เวลานี้ คือ มีถาวรออกอากาศเต็มที่ โดยไม่มีการจัดกลุ่มผู้ฟัง เพียงแต่รายการที่จัดขึ้นนั้น มีจุดมุ่งหมายในการให้ความรู้แก่ผู้ฟัง เช่น การจัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งจัดโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน การจัดรายการส่งเสริมการเกษตร ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การจัดรายการส่งเสริมสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น รายการดังกล่าวเหมาะที่จะให้ความรู้ และข่าวสารแก่ประชาชนตลอดถึงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ที่ไม่เจาะจงกลุ่มผู้ฟัง เป้าหมาย

๒. การสอนทางวิทยุโดยจัดกลุ่มผู้เรียน (Radio Listening Group)

การใช้วิทยุในรูปแบบการจัดกลุ่มผู้เรียนนี้ อาจจะทำในลักษณะการศึกษานอกโรงเรียน เช่น ในประเทศออสเตรเลีย มีการสอนทางวิทยุโดยจัดกลุ่มผู้เรียน เพื่อช่วยให้เด็กที่อยู่กระจัดกระจายในท้องถิ่นชนบทได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ สำหรับประเทศไทยนั้น ได้ทดลองนำเอารูปแบบการสอนโดยจัดกลุ่มผู้เรียนมาใช้ในโครงการการศึกษาทางวิทยุไปรษณีย์เพื่อการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งดำเนินการโดยศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาค หลักสูตรที่ใช้มี ๓ ลักษณะ คือ เบ็ดเสร็จพื้นฐาน กลุ่มสนใจ และเบ็ดเสร็จระดับ ๓ - ๕

ข้อดีของการสอนทางวิทยุแบบนี้ก็คือ เสียค่าใช้จ่ายน้อย แทนที่จะจ้างครูจำนวนมาก อาจจะใช้ครูเพียงคนเดียว แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะให้ได้ผลนั้น จำต้องจัดระบบโครงสร้างอย่างมีประสิทธิภาพ มีการสนับสนุนทางด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนอย่างเพียงพอ

๓. การจัดกลุ่มอภิปรายจากรายการวิทยุ (Radio Rural Forum)

ความคิดการจัดกลุ่มอภิปรายจากรายการวิทยุครั้งแรกได้เริ่มต้นในประเทศอังกฤษ และต่อมาได้แพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรป จนกระทั่งมีการดำเนินการในระดับประเทศขึ้นที่แคนาดา ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๕๑ หลังจากนั้นประเทศอินเดีย ให้นำวิธีการดังกล่าวไปดัดแปลงใช้จนได้รับความสำเร็จ ต่อมาได้แพร่หลายไปยังประเทศในเอเชีย ออสเตรเลีย และลาตินอเมริกา

การจัดกลุ่มอภิปรายจากรายการวิทยุ เป็นวิธีการที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบทอย่างยิ่ง สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โรเจอร์และคณะ ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการอภิปรายจากรายการวิทยุเพื่อการเกษตรไว้ดังนี้^{๑)}

๑) จัดบริหารโครงสร้างกลุ่มเกษตรกรในชนบทให้เหมาะสมกับสภาพของการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อตัดสินใจและดำเนินการต่อเนืองด้วยกลุ่มเอง

๒) จัดส่งหัวข้อเนื้อหาในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นไปยังประธานกลุ่มก่อนการกระจายเสียง

๓) จัดรายการวิทยุสำหรับเกษตรกร ซึ่งรอรับฟังในรูปของกลุ่มหมู่บ้าน โดยมีกรอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อถกสนทนองความรู้และข่าวสารนั้น ให้เหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้ในแต่ละหมู่บ้าน

๔. มีการรายงานผลการรับฟังการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการ
ถามปัญหาต่าง ๆ ของเกษตรกรมายังเจ้าหน้าที่ประจำ

๕. การรณรงค์ทางวิทยุกระจายเสียง (Radio Campaigns)

การรณรงค์ทางวิทยุกระจายเสียง เป็นยุทธวิธีที่อยู่ระหว่างการกระจายเสียง
แบบเปิด (Open Broadcasting) กับการจัดกลุ่มผู้ฟัง (The Regular Listening
Group Strategy) มีหลายประเทศที่ใช้ยุทธวิธีการรณรงค์ทางวิทยุกระจายเสียงเพื่อการ
พัฒนา และประสบผลสำเร็จ เช่น การปลูกกระดุมมวลขนในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
และคิวบา การรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาด และพัฒนาชุมชนในเมือง บอทสวานา^๑ เป็นต้น
การใช้ยุทธวิธีในรูปแบบการรณรงค์ทางวิทยุกระจายเสียงประสานกับสื่อบุคคลอย่างมีระบบ
มีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ กำหนดช่วงระยะเวลาการปฏิบัติงานเป็นขั้น
ตอนมีการประสานงาน และมีการประเมินผล ยุทธวิธีเช่นนี้ สามารถนำมาใช้ในประเทศไทย
ได้อย่างบังเกิดผล เช่น การรณรงค์เพื่อส่งเสริมการปลูกข้าวโพดพันธุ์ใหม่ การรณรงค์เพื่อ
ส่งเสริมการอ่านของประชาชนในชนบท หรือการรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาดและพัฒนา
ชุมชน เป็นต้น

๕. วิทยุกับการจัดให้มีผู้นำ

วิธีนี้เป็นการส่งเสริมให้เกิดผู้นำในชนบท ในการนำอภิปรายถกเถียงเพื่อแสวง
หาเหตุผลในการแก้ปัญหาที่ดีกว่า บทบาทของผู้นำในชุมชนในลักษณะนี้ คือ เป็นผู้ตั้งประเด็น
ให้เกิดข้อคิดในการอภิปราย ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกในชุมชนเกิดความตื่นตัวที่จะทำงานเพื่อแก้
ปัญหาร่วมกัน ยุทธวิธีดังกล่าวควรมีข้อกำหนดดังต่อไปนี้

^๑ David Growley, Alan Etherington and Ross Kidd, How to run
A Radio Learning Group Campaign, Friedrich Ebert Stiftung, : 1978

- ๑) ต้องไม่มีข้อสรุปในการแก้ปัญหาจากรายนอกชุมชน แต่การเข้าใจถึงปัญหา และการแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้นนั้น ต้องเกิดจากภายในชุมชนนั่นเอง
- ๒) ผู้นำชุมชนในการแก้ปัญหาต้องมีความเข้าใจและมีความผูกพันอยู่กับชุมชนนั้น
- ๓) วิธีที่ผู้นำชุมชนนำมาใช้กับชาวบ้าน จะต้องให้เป็นไปโดยทางอ้อม
- ๔) บทบาทของผู้นำในการให้ข่าวสารนั้น ต้องเป็นไปตามลักษณะที่คอยช่วยให้ เกิดความเข้าใจหรือรู้ถึงปัญหาของชุมชนที่มีอยู่ หรืออาจจะเกิดขึ้นและต้องไม่ใช่แสดงบทบาท ในการแก้ปัญหาให้
- ๕) การให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมและช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ต้องถือว่าเป็นเป้าหมาย และการให้ผลสะท้อนกลับมาร่วมพิจารณา ต้องถือว่าเป็นวิธีการที่จำเป็น

ยุทธวิธีการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อการพัฒนา ๔ ประการดังกล่าว สามารถ ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยได้อย่างบังเกิดผล ภายใต้เงื่อนไขของความร่วมมือ ระหว่างรัฐบาลและประชาชน การจัดระบบการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเอาใจใส่และติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนในสมัยปัจจุบัน หากใช้เป็นและใช้อย่างฉลาดตาม ยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแล้ว จะสามารถหล่อหลอมชุมชนที่อยู่กันกระจัดกระจายให้เข้า มาร่วมกันได้ โดยนำเอาสื่อมวลชนไปสร้างความเข้าใจและดึงความพยายามทั้งหมดมาช่วยให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมและการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี^๑

^๑ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์; สื่อมวลชนกับสังคมและการพัฒนา, วารสารนิเทศสาร

รูปแบบรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียน

ในการจัดรายการวิทยุเพื่อส่งเสริมความรู้แก่ประชาชน ในลักษณะที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาออกโรงเรียนนั้น อาจจะเสนอในรูปแบบรายการดังต่อไปนี้

๑. รายการพูดคุย (The talks program) รายการที่จัดในลักษณะพูดคุย ได้แก่ รายการบทความ (Talk program) รายการสัมภาษณ์ (Interview program) และรายการอภิปราย (Discussion program)

๑) รายการบทความ (Talk program) เป็นรายการที่มีลักษณะง่ายและธรรมดาที่สุด โดยอาศัยวิธีการเสนอเรื่องราวสั้น ๆ เพียงหนึ่งเรื่อง ด้วยเสียงของผู้ประกาศหรือผู้ดำเนินรายการเพียงเสียงเดียว และไม่มีเพลงคั่นระหว่างเสนอเรื่อง ส่วนความยาวของรายการนั้น บางครั้งอาจเป็นรายการบทพูดสาระสั้น ๆ เพียง ๒ นาที หรือบางรายการอาจมีความยาว ๕ - ๑๐ นาที แต่ไม่ควรเกิน ๑๕ นาที เพราะว่าเสียงคน ๆ เดียวนั้น ฟังนาน ๆ อาจจะน่าเบื่อ ดังนั้น ผู้ดำเนินรายการจะต้องมีน้ำเสียงที่น่าฟัง ขวนให้ติดตามฟังตลอดรายการ คือ จะต้องมียุติเวลาในการพูดเหมือนกับเป็นการคุยกัน

๒) รายการสัมภาษณ์ (Interview program) รายการนี้ เป็นการสนทนาระหว่างบุคคล ๒ คน ซึ่งดูเผิน ๆ จะเห็นว่าง่าย เพราะโดยปกติคนเรานั้น มีอุปนิสัยที่ชอบฟังคนอื่นคุยกันอยู่แล้ว ดังนั้น เสียงสนทนาของคน ๒ คน ในรายการสัมภาษณ์ย่อมทำให้คนฟังสนใจมากกว่าเสียงพูดเสียงเดียว แต่อย่างไรก็ตาม การจะทำให้รายการสัมภาษณ์น่าฟังขึ้นนั้น จะต้องจัดอย่างมีหลักการและเทคนิคจริง ๆ รายการสัมภาษณ์แต่ละรายการย่อมมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เพื่อให้ผู้ฟังได้ทราบข่าวสารจากผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการแนะนำผู้ถูกสัมภาษณ์ หรือเพื่อให้ได้ความคิดเห็นต่าง ๆ จากผู้ถูกสัมภาษณ์ เป็นต้น

๓) รายการอภิปราย (Discussion program) จุดมุ่งหมายของรายการอภิปรายก็เพื่อจะให้ผู้ฟังได้รับฟังข้อคิดเห็นในปัญหาสำคัญ ๆ จากบุคคลประเภทใดก็ได้ ผู้ร่วมอภิปราย (Moderator) มีหน้าที่จัดลำดับ และแนะนำผู้ร่วมอภิปราย และบางครั้งจึงอภิปรายข้อคิดต่าง ๆ เพื่อความกระจ่างแก่ผู้ฟัง จำนวนผู้ร่วมอภิปรายไม่ควรเกิน ๔ คน

๒. รายการสารคดี ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ^๑

๑) รายการสารคดีทั่วไป (Feature) เนื้อหาของรายการประเภทนี้เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ศิลปวัฒนธรรม วิทยาการและเทคโนโลยี เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น ความยาวของรายการมีตั้งแต่ ๑๕ นาที ขึ้นไป แต่ส่วนมากไม่เกิน ๓๐ นาที วิธีเสนอรายการสารคดีแบบนี้ จะเสนอในรูปแบบของรายการชนิดใดก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร บางครั้งอาจจะมีทุกรูปแบบของรายการวิทยุรวมอยู่ในรายการสารคดีรายการเดียว กล่าวคือ อาจจะมีทั้งการสัมภาษณ์ บทความ บทสนทนา การบรรยายเล่าเรื่องโดยอาศัยเทคนิคศิลปะการแสดง (Dramatic form) และจะใช้เสียงประกอบจากเหตุการณ์จริง (Actuality) หรือในบางกรณี รายการสารคดีนั้นอาจเลือกเสนออย่างไรก็ตาม เนื้อหาของรายการสารคดี จะต้องเสนออย่างตรงไปตรงมาและให้ข้อคิดเห็นจากแง่มุมต่าง ๆ กันออกไป

๒) รายการสารคดีประเภท Documentary ถ้าเปรียบเทียบกันระหว่างรูปแบบรายการทุกประเภทแล้ว จะเห็นว่า รายการสารคดีประเภทนี้ มีความยุ่งยากในการจัดทำรายการมากที่สุด และในวงการนักจัดรายการวิทยุทั่วไปถือว่าเป็นรายการที่อยู่ในลำดับขั้นสูงสุดของการทำรายการทุกประเภท วิธีเสนอรายการ Documentary ต้องอาศัยทักษะด้านการผลิตรายการอย่างมาก จะต้องมีการเตรียมการไว้เป็นอย่างดีในด้านเนื้อหาสาระที่

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

เป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลบางครึ่งก็ได้จากข่าว แต่วิธีเสนอไม่ใช่เสนอแบบข่าว แต่เสนอในแบบของศิลปการแสดง (Dramatic form) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้จากข้อเท็จจริงและยังสร้างให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่สอดคล้องไปกับเนื้อหานั้น ๆ ด้วย

๓. รายการนิยายสาร รายการประเภทนี้ เป็นการรวมการจัดรายการหลาย ๆ รูปแบบเข้าไว้ด้วยกัน โดยถือหลักที่ว่า จะต้องมิตั้งความหลากหลาย (Variety) และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity) ในรายการด้วย กล่าวคือ ในรายการหนึ่งจะต้องมีแกน (Theme) ของเรื่อง และในทุกหัวข้อ (Item) จะต้องมิตั้ง (Theme idia) ของรายการ แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกหัวข้อจะต้องเป็นเรื่อง (Subject) เดียวกัน แต่แต่ละหัวข้อจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้วิธีการเสนอก็แตกต่างกันออกไปด้วย แต่มีสิ่งเชื่อมโยงหัวข้อต่าง ๆ ไว้เพื่อทำให้รายการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่อง^๑

๔. รายการละคร ละครวิทยุเป็นการใช้เสียงต่าง ๆ บอกเรื่องราว ไม่ว่าจะมิตั้งเสียงคำพูด เสียงประกอบ หรือเสียงดนตรีก็ตาม ระดับเสียงทุกเสียงช่วยบอกเรื่องราวทั้งสิ้น แต่เนื้อเรื่องของละครต้องสำคัญเหนือกว่าสิ่งอื่นใด รายการละครเป็นรูปแบบรายการที่ต้องใช้คนและเวลาในการผลิตรายการมากกว่ารายการประเภทอื่น ๆ^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗

องค์ประกอบที่สำคัญของการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง^๑

ในการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงแต่ละครั้ง ควรจะทราบถึงองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อจะนำมาเป็นแนวทางให้ผู้จัดรายการสามารถจัดให้ถูกใจผู้ฟัง และมีประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด องค์ประกอบที่สำคัญ คือ ผู้ฟัง เนื้อหา วิธีเสนอ เวลาออกอากาศ และกำไร ประเมินผล

๑. ผู้ฟัง (Audience)

คำว่า "ผู้ฟัง" ในที่นี้หมายถึง กลุ่มผู้ฟังที่เป็นเป้าหมายของการจัดรายการ (Audience) ซึ่งจะ เป็นผู้ตัดสินใจว่า รายการที่จัดครั้งนี้ประสบความสำเร็จหรือไม่ ผู้จัดรายการจะต้องค้นหา (Audience Survey) ว่า กลุ่มผู้ฟังเป้าหมายเหล่านี้เป็นใคร คือ จะต้องทราบถึง อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานะทางเศรษฐกิจ วิธีทางในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาที่ใช้อยู่ในกลุ่ม ตลอดจนการรู้จักว่า เวลาของการดำเนินชีวิตประจำวัน เวลาใดเป็นเวลาที่พอใจอยากรับฟังรายการวิทยุ จนกระทั่งรู้ว่ากลุ่มผู้ฟังเป้าหมายมีความสนใจในเรื่องอะไรมากที่สุด เพื่อช่วยให้สามารถจัดรายการให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และช่วงเวลาที่ยอมรับฟัง

๒. เนื้อหา (Content)

เนื้อหาในที่นี้หมายถึง เรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้จัดรายการต้องการให้ผู้ฟังเป้าหมายรับฟังการบรรจุนำเนื้อหาในรายการ ควรจะต้องสอดคล้องกันเป็นอย่างดีกับกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย ดังนั้นการที่ผู้จัดรายการรู้จักกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายละเอียดเพียงใด ย่อมจะช่วยให้สามารถรู้แนวของการจัดได้ว่า เนื้อหาอย่างไรถึงจะเหมาะกับกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายของรายการ

^๑ จุมพล รอดคำดี, องค์ประกอบที่สำคัญของการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง
เอกสารโรเนียว คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓. วิธีเสนอ (Programme Presentation)

วิธีเสนอรายการ ก็คือ กระบวนกรที่จะนำเนื้อหาสาระหรือเรื่องราวต่าง ๆ ไปสู่ผู้ฟังอย่างมีศิลปะ (Artful) การที่ต้องใช้คำว่า "ศิลปะ" ทั้งนี้ เนื่องจากการเสนอรายการ โดยนำเรื่องราวมาพูดอย่างตรงไปตรงมามีเหมือนการบรรยายในห้องเรียนนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ดี เพราะสภาพการรับฟังของผู้ฟังไม่เหมือนกัน ผู้ฟังวิทยุส่วนใหญ่มักจะได้ตั้งใจฟังโดยตรง เหมือนฟังบรรยายในห้องเรียน แต่เขาอาจจะทำอย่างอื่นไปด้วย

วิธีเสนอรายการนั้นประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๔ ประการ คือ

- ก. ภาษาพูด (Language) ภาษาที่ใช้ ควรจะใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ประโยคสั้น ๆ กระชับรัดกุม เหมาะกับสภาพของการรับฟังวิทยุของผู้ฟังโดยทั่วไป
- ข. ลีลาการพูด (Style) การพูดทางวิทยุไม่ควรพูดเหมือนอ่านหนังสือ แต่ควรพูดเหมือนการพูดคุยกับเพื่อนสักคนหนึ่ง และอย่าคิดว่าเรากำลังกล่าวคำปราศรัย กับคนทั้งเป็นจำนวนมาก เพราะจะทำให้ขาดความเป็นกันเอง
- ค. เพลงประกอบรายการ (Programme Music) ส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้รายการน่าฟังและผ่อนคลายความตึงเครียดของผู้ฟัง ก็คือ เพลงประกอบรายการฟังเสียงพูดของผู้จัดรายการนานเกินไปจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้จัดรายการที่ยังขาดความชำนาญในการพูด การใช้เพลงประกอบเป็นการช่วยให้ผู้ฟังได้พักหูเสียบ้าง และช่วยเปลี่ยนบรรยากาศให้ดีขึ้น การใช้เพลงประกอบในรายการทั่ว ๆ ไป มีเป้าหมาย ๔ ประการ คือ เพื่อนำรายการ คั้นรายการ สร้างบรรยากาศ และเพื่อเปลี่ยนฉากหรือเปลี่ยนเรื่องราวที่จะพูด

- ง. เสียงประกอบ (Sound Effect) หมายถึงเสียงที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือเสียงที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์จริง (Actuality) เช่น เสียงนกร้อง ใบป้า น้ำไหล ผ่นตก เสียงคนพูดกันจอแจในตลาด เป็นต้น ซึ่งผู้จัดรายการ บันทึกเสียงเหล่านั้นไว้เพื่อนำมาสอดแทรกในรายการ เพื่อสร้างบรรยากาศ ให้สมจริงและช่วยให้ผู้ฟัง เกิดจินตนาการตามได้รวดเร็วขึ้น

๔. ความหลากหลายและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Variety and Unity)

การจัดรายการวิทยุควรจะต้องมีความหลากหลายและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้ปรากฏอยู่ด้วยจึงจะทำให้รายการน่าฟังและดึงดูดความสนใจ

ความหลากหลายคือ เนื้อหาและวิธีเสนอรายการที่ต้องอาศัยส่วนสำคัญ ๔ ประการ คือ ภาษาพูด สื่อกาการพูด เพลงประกอบ และเสียงประกอบ เพื่อผู้ฟังจะได้ไม่ต้องทนฟัง เสียงผู้จัดรายการแต่เพียงเสียงเดียว

ส่วนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น หมายถึง เนื้อหาของรายการที่เป็นเรื่องราว เดียวกัน และวิธีเสนอที่ปิดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นหลัก

๕. เวลาออกอากาศ หมายถึง เวลาที่ผู้ฟังเป้าหมายพร้อมที่จะรับฟังรายการ ต่าง ๆ จากผู้จัด เช่น เช้ามีด เช้า สาย! เที่ยง บ่าย เย็น หัวค่ำ หรือดึก เวลาออกอากาศ มีส่วนสัมพันธ์ไปถึงการวางแผนการจัดรายการว่าจะเป็นไปในรูปใดด้วย

๖. การประเมินผล หมายถึง การสำรวจความต้องการของผู้ฟังเป้าหมาย และวางแผนจัดรายการให้สอดคล้องกับความต้องการนั้น วิธีประเมินผลที่ใช้เป็นสากลมักจะแบ่งเป็น ๒ วิธีใหญ่ ๆ คือ ประเมินผลอย่างไม่มีระบบ และมีระบบ

ไม่มีระบบ

- จดหมายจากผู้ฟัง
- โทรทัศน์จากผู้ฟัง
- การฟังจากการพูดคุยของคนที่ไป
- การตระเวนไปตามบ้านว่าบ้านไหน
เปิดวิทยุรายการอะไรบ้าง
- การส่งจดหมายสอบถาม
- การเข้าร่วมในการออกรายการ

มีระบบ

- การเลือกกลุ่มตัวอย่าง
- การสำรวจทัศนคติ
- การสำรวจพฤติกรรม

ฯลฯ

การประเมินผลทั้ง ๒ ระบบนี้ ผู้จัดการรายการอาจจะเลือกเอาอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อที่จะตัดสินใจในการจัดรายการของตนเองได้แน่นอนขึ้น อย่างไรก็ตาม การประเมินผลแต่ละระบบก็มีข้อดี ข้อเสีย แตกต่างกัน การประเมินผลอย่างไม่มีระบบ อาจจะมีข้อดีในแง่ที่สามารถทำได้ทุกเมื่อ แต่ข้อเสียอาจจะไม่เป็นความเห็นที่เป็นตัวแทนที่ดีของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายที่ผู้จัดต้องการอย่างแท้จริง ส่วนการประเมินผลอย่างมีระบบนั้น มีข้อเสียเรื่องเวลา เพราะต้องใช้เวลาในการทำตามวิธีประเมินเป็นขั้น ๆ ไป ซึ่งกว่าจะรู้ผลอาจจะใช้เวลาถึง ๖ เดือน หรือ ๑ ปี สำหรับข้อดีนั้น ผลที่ได้จากการประเมินอย่างมีระบบ คือ ความแน่นอน และใกล้เคียงความจริงมากกว่า

สรุปแล้ว การประเมินผลจะช่วยให้ผู้จัดการรายการได้ตัดสินใจจัดทำรายการให้ใกล้เคียงกับความต้องการของผู้ฟังเป้าหมายมากที่สุด ซึ่งหมายถึงการจัดรายการได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้จัดการรายการควรระวังอยู่เสมอ ก็คือ ความสำเร็จในการจัดรายการนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลการประเมินผลเพียงครั้งหนึ่ง หรือสองครั้งเท่านั้นแต่จำเป็นต้องมีการประเมินผลเป็นประจำ โดยกระทำเป็นระยะ ๆ ไป ซึ่งอาจจะกระทำสลับกันไประหว่างวิธีประเมินผลอย่างมีระบบและไม่มีระบบ

ลักษณะรายการวิทยุที่ดี^๑

ในการพิจารณารายการวิทยุว่า รายการใดดีหรือมีคุณค่าหรือไม่ จำเป็นต้องดูองค์ประกอบทั้ง ๓ อย่างประกอบกัน คือ ทั้งรูปแบบรายการ เนื้อหาสาระ ตลอดจนวิธีการนำเสนอรายการ

๑. รูปแบบรายการ รูปแบบรายการวิทยุเป็นสิ่งที่หนึ่ง ซึ่งผู้ผลิตรายการต้องคำนึงถึงเป็นสิ่งแรกในการผลิตรายการ เนื่องจากรูปแบบรายการจะเป็นตัวชี้บอกว่ารายการวิทยุที่จัดขึ้นนั้นดีหรือไม่คืออย่างไร รูปแบบรายการวิทยุแต่ละแบบย่อมเหมาะสมกับเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันออกไป เช่น ถ้าต้องการจะจัดรายการให้ความรู้แก่ประชาชน ก็อาจจัดในรูปของรายการสารคดี หรือรายการนิยายสาร ซึ่งเป็นลักษณะรายการเพื่อให้ความรู้โดยตรง

๒. เนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระ คือ ส่วนสำคัญของรายการ รายการจะดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระเป็นหลัก ถ้าจะกล่าวโดยเปรียบเทียบกัน รูปแบบของรายการก็อาจเปรียบได้กับรูปแบบของกล่องสิ่งของ ซึ่งอาจมีรูปลักษณะต่าง ๆ กันไป เช่น บางกล่องอาจเป็นสี่เหลี่ยม รูปกลม หรือรูปรี เนื้อหาสาระเทียบได้กับสิ่งของในกล่อง เราอาจจะเลือกสรรรูปแบบมาอย่างดี แต่สิ่งของในกล่องหรือเนื้อหาสาระของรายการอาจจะไม่ดี หรือไม่มีคุณค่าทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้จัดรายการมิได้จัดเตรียมเนื้อหาสาระให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรายการที่กำหนดไว้ หรือไม่ก็มิได้จัดเตรียมอย่างเต็มที่ นอกจากนั้น เนื้อหาสาระของรายการอาจจะมากเกินไป หรือน้อยเกินไป เมื่อคำนึงถึงความยาวของรายการแต่ละครั้ง หรือ มิฉะนั้นอาจจะยากเกินไปหรือง่ายเกินไปสำหรับกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายของรายการนั้น ๆ ตามที่ผู้จัดได้กำหนดไว้

๒. ให้สรรหาคำพูดมาใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังที่เป็นเป้าหมายว่า ควรจะใช้คำพูดอย่างไร ผู้ฟังจึงจะมองเห็นภาพ เกิดความรู้ความเข้าใจ ไม่ควรใช้ภาษาราชการหรือวิธีคัดลอกมาจากหนังสือ

๓. การที่จะพูดให้เกิดความเป็นกันเองกับผู้ฟังนั้น จะต้องนึกถึงผู้ฟังแต่ละคน หรือผู้ฟังเพียง ๒ - ๓ คน แม้ว่าวิทยุกระจายเสียงจะเป็นสื่อมวลชนที่มีผู้รับฟังเป็นจำนวนพันหรือล้านก็ตาม

๔. หลักในการเขียนบทวิทยุให้เปรียบเทียบกับนิ้วมือของคนเรา การเสนอรายการต้องเป็นไปตามลำดับ คำนำหรือการพูดประโยคแรกคล้ายกับนิ้วหัวแม่มือ ส่วนการเสนอเนื้อหาคล้ายกับนิ้วมือต่อ ๆ ไป การจัดลำดับเนื้อเรื่องต้องมีความสัมพันธ์กัน และเขียนให้กระชับทุกตอน ถ้ามีตอนใดยากต้องมีการอธิบาย หรือยกตัวอย่างประกอบอย่างชัดเจน

๕. การใช้ภาษาต้องเป็นไปในรูปของการสนทนา แต่ไม่ใช่เป็นการสนทนาแบบเลอะเทอะ หรือไม่มีกฎเกณฑ์ การสนทนาบางครั้งต้องเป็นทางราชการ เช่น การเสนอข่าว ซึ่งต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ส่วนการเขียนบทเชื่อมรายการในนิตยสาร รายการพูด รายการสารคดี ต้องใช้เสียงและคำพูดที่คนทั่วไปนิยมใช้กัน

๖. เมื่อเขียนเสร็จแล้ว ให้ทดลองอ่านให้เพื่อนร่วมงานฟัง เพื่อการเปลี่ยนแปลงและเรียบเรียงขัดเกลาให้เป็นภาษาพูดที่ดี ประโยชน์ในการอ่านดัง ๆ นั้นจะช่วยให้ทราบคำพูดที่สับสนกัน และประโยคที่มีความหมายไม่น่าสนใจ จึงจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข

๗. การใช้เครื่องหมายบางอย่างในการเขียนบท ก็มีความจำเป็น แม้แต่กรรเว้นวรรคที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอ่านหรือพูดให้ได้ช่วงจังหวะที่เหมาะสม คล้ายกับการพูดไปก็แสดงอาการยิ้มไปด้วย

๘. การเขียนบทหรือการพูดก่อนจบรายการ ต้องใช้คำพูดที่น่าสนใจเสนอแนะแนวคิดที่ดี ทาวิธีกระตุ้นเพื่อจุดชนวนให้ผู้ฟังนึกถึงเรื่องราวที่ได้เสนอไปแล้ว หรืออาจจะใช้คำถามเพื่อให้ผู้ฟังคิดต่อ ไม่ควรปล่อยให้รายการจบอย่างเลื่อนลอย

หลักการพิมพ์ทฤษฎีกระจายเสียง^๑

๑. พิมพ์ด้วยกระดาษสัน ขนาด ๘^๑/_๒ ๑๑ นิ้ว เป็นกระดาษสีขาวหรือสีเหลือง พิมพ์ด้วยอักษรสีดำ กระดาษต้องเป็นชนิดดี ไม่เกิดเสียงดังขณะถือขึ้นอ่าน เช่น กระดาษขนาด เอ ๔ หากเขียนบทด้วยมือต้องเขียนให้อ่านได้ชัดเจน
๒. พิมพ์ด้วยระยะบรรทัด ๒ หรือ ๓ จะทำให้อ่านง่าย ควรใช้ตัวพิมพ์ขนาดใหญ่ พิมพ์ด้านเดียวและเว้นด้านข้างไว้ทั้งสองด้าน หรือเว้นไว้เฉพาะด้านหน้า ประมาณ ๑ ใน ๓ ของหน้ากระดาษ เพื่อขณะอ่านจะได้ใช้สายตากวาดไปได้สะดวก และใช้เขียนสิ่งที่ต้องการ
๓. เมื่อจบตอนหรือช่วงที่จะพูดครั้งหนึ่งให้เว้นช่วงห่างกว่าปกติ และใส่เครื่องหมาย ต้องใช้เครื่องหมายดังกล่าว เพื่อแยกข่าว ๒ ชิ้น ออกจากกัน
๔. การขึ้นหน้ากระดาษใหม่ที่เป็นเรื่องเดียวกัน ให้พิมพ์ข้อความหรือประโยคจบลงในหน้าเดิมเสียก่อน โดยพิมพ์แยกออกเป็นอีกบรรทัดหนึ่งชิดมุมด้านขวามือและทำเครื่องหมายให้ผู้อ่านเกิดความสับสน
๕. การพิมพ์เกี่ยวกับตัวเลข 1 เพื่อให้ผู้อ่านได้รวดเร็วและไม่เกิดความผิดพลาด โดยเฉพาะตัวเลขที่เรียงกันเป็นหมวดหมู่ การพิมพ์ตัวเลขสะกดเป็นตัวอักษร และเว้นช่วงระหว่างตัวเลขที่พิมพ์นั้นโดยใช้ - เช่น หมายเลขทะเบียนรถยนต์ ทก-ข-ศูนย์-เก้า-สอง-หก หรือการพิมพ์หมายเลขโทรศัพท์ ท้า-สอง-ห้า-ศูนย์-เจ็ด-สาม-สาม หรือการเสนอผล

การแข่งขันฟุตบอล เช่น ชนะสองต่อหนึ่ง และถ้าหากเป็นตัว เลขจำนวนมาก ก็ให้สะกดเป็นจำนวนที่อ่านได้ง่าย เช่น ๔ ล้าน ๖ แสน ๘ หมื่นบาท เป็นต้น

๖. การพิมพ์วิทยุ ให้ขีดเส้นใต้ตรงข้อความที่ต้องการเน้นหรือย้ำ เพื่อให้ผู้อ่านออกเสียงได้อย่างถูกต้องชัดเจน และเสียงที่ไม่ใช่เสียงพูด เช่น เสียงดนตรี เสียงประกอบ ก็ให้ขีดเส้นใต้เช่นเดียวกัน

๗. คำที่อ่านยาก และต้องการให้ผู้อ่านออกเสียงได้ถูกต้อง ให้ขีดเส้นใต้คำพูดหรือข้อความนั้น ๆ แล้ววงเล็บคำอ่านที่ถูกต้องไว้ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จ-ลา-ลง-กอน-มะ-หา-วิท-ทะ-ยา-ไล) เป็นต้น

๘. การแก้ไขข้อความในบท ต้องกระทำให้เห็นชัดเจน การขีดฆ่าคำหรือข้อความที่ไม่ต้องการออกต้องทำเครื่องหมายโยงระหว่างข้อความที่ตัดออก ให้ผู้อ่านสังเกตเห็นได้ชัดเจน ส่วนคำหรือข้อความที่สะกดผิดให้เขียนคำใหม่ที่ถูกต้องไว้ด้านบนข้อความนั้น ๆ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย